

7

Katern

Toelating en verwijdering in het voortgezet onderwijs

v o s } a b b

Toelating en verwijdering in het voortgezet onderwijs

vos } a b b

Bezoekadres: Houttuinlaan 8, Woerden

Postadres: Postbus 162, 3440 AD Woerden

Telefoon: 0348-405200

E-mail: secretariaatvereniging@vosabb.nl

Website: www.vosabb.nl

Inleiding

Openbaar onderwijs is algemeen toegankelijk en moet dus iedereen toelaten. Dit is een veelgehoorde stelling, maar zo simpel is het niet. Er zijn wel degelijk regels voor de toelating, weigering en verwijdering van leerlingen. Daarbij kunnen uiteenlopende vragen spelen. Eén antwoord voor verschillende situaties is niet mogelijk. Wat de school te doen staat, hangt af van het individuele geval.

Dit katern gaat in op de procedurele aspecten rond toelating, weigering, schorsing en verwijdering in het voortgezet (speciaal) onderwijs. Niet alleen omdat ouders en leerlingen recht hebben op een behandeling die inhoudelijk en procedureel transparant is, maar ook omdat een juiste uitvoering van procedures ertoe bijdraagt dat een besluit eventueel ook voor de rechter standhoudt.

In dit katern komende de volgende onderwerpen aan de orde:

- Algemene uiteenzetting over leerplicht en vrije schoolkeuze
- Toelating en weigering
- Ordemaatregelen (schorsing)
- Verwijdering

Bij toelating, weigering en verwijdering kan sprake zijn van samenhang tussen de verschillende schoolsoorten. In dit katern wordt gesproken over speciaal voortgezet onderwijs (SVO) en over voortgezet speciaal onderwijs (VSO). Het SVO valt onder de Wet op het voortgezet onderwijs (WVO) en omvat het praktijkonderwijs (PRO) en het leerwegondersteunend onderwijs (LWOO). Het VSO valt onder de Wet op de expertisecentra (WEC) en omvat diverse schoolsoorten:

Cluster 1: visueel gehandicapten - scholen voor blinde, slechthorende en meervoudig gehandicapte kinderen

Cluster 2: auditief en communicatief gehandicapten - scholen voor dove en slechthorende kinderen, kinderen met ernstige spraakmoeilijkheden en meervoudig gehandicapte kinderen

Cluster 3: scholen voor lichamelijk en/of meervoudig gehandicapte kinderen, scholen voor zeer moeilijk lerende kinderen en scholen voor langdurig zieke kinderen (somatisch)

Cluster 4: scholen voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen, scholen verbonden aan een pedologisch instituut en scholen voor langdurig zieke kinderen (psychiatrisch)

Per 1 augustus 2014 is de Wet passend onderwijs in werking getreden. Dit betekent dat de Commissie van onderzoek van een instelling voor cluster 1 of 2 een toelaatbaarheidsverklaring moet afgeven alvorens de leerling kan worden toegelaten tot cluster 1 of 2. Voor de clusters 3 en 4 dient het samenwerkingsverband een toelaatbaarheidsverklaring af te geven. Uiteindelijk zal het bevoegd gezag van de school oordelen of de leerling daadwerkelijk kan worden toegelaten tot de school.

Wanneer een school niet aan de ondersteuningsbehoefte van een leerling kan voldoen en de leerling meer lijkt thuis te horen in het VSO, kan sprake zijn van verwijdering uit het voortgezet onderwijs en toelating tot het VSO.

Zorgvuldige besluitvorming

Bij toelating en verwijdering gaat het om een zorgvuldige voorbereiding en uitvoering van de beslissing. Daarom besteedt dit katern veel aandacht aan de wettelijke voorwaarden die het bevoegd gezag in acht moet nemen.

De website www.vosabb.nl (downloads>modellen) bevat een aantal voorbeeldbrieven voor de verschillende fasen van toelating en verwijdering. Op de

website staan ook antwoorden op een aantal veelgestelde praktijkvragen (helpdesk>veelgestelde vragen).

Dit katern hanteert de formele term bevoegd gezag, omdat wordt uitgegaan van de formele verantwoordelijkheid van het bestuur.

Informatie: Helpdesk, 0348-405250 van 08.30 tot 12.30 uur, helpdesk@vosabb.nl

Inhoud

Inleiding	3	2.7.2 Weigering op grond van andere gegevens dan verstrekt bij verzoek om toelating	18
1. Algemene uiteenzetting	6	2.8 OPDC nieuw stijl	19
1.1 Leerplicht en vrije schoolkeuze	6		
1.2 Toegankelijkheid	6		
1.3 Toepasselijke wetsbepalingen	7	3. Ordemaatregelen	20
1.4 Samenwerkingsbestuur	7	3.1 Opvoedkundige en ordemaatregelen	20
		3.2 Schorsing	21
2. Toelating en weigering	8	4. Verwijdering	23
2.1 Aanmelding	8	4.1 Algemene uitgangspunten	23
2.2 Toelatingsbeleid	9	4.2 Verwijdering van school voor voortgezet en speciaal voortgezet onderwijs	24
2.3 Weigeringsgronden	10	4.2.1 Ondersteuningsbehoefte	24
2.4 Voortgezet onderwijs	10	4.2.2 Wangedrag	25
2.4.1 Maximale opnamecapaciteit	10	4.2.3 Grondslag van de school	26
2.4.2 School kan niet voldoen aan ondersteuningsbehoefte	11	4.2.4 Procedure voor verwijdering van school voor voortgezet of speciaal voortgezet onderwijs	26
2.4.3 Ernstige verstoring rust en orde dreigt	13	4.2.5 Geschil over verwijderingsbesluit	28
2.4.4 Godsdienst en levensbeschouwing	13	4.3 Verwijdering van school voor voortgezet speciaal onderwijs	29
2.5 Voortgezet speciaal onderwijs	13	4.4 Andere oplossingen	30
2.5.1 Clusters 3 en 4	14		
2.5.2 Clusters 1 en 2	15		
2.6 Speciaal voortgezet onderwijs	16		
2.7 Procedure bij weigering	16		
2.7.1 Weigering op grond van gegevens die ouders zelf hebben verstrekt	17		

1 Algemene uiteenzetting

1. Artikel 3 Leerplichtwet.
2. Artikel 4b Leerplichtwet.
3. Artikel 42 Wet op het voortgezet onderwijs.
4. Artikel 48 lid 1 Wet op het voortgezet onderwijs.
5. Artikel 53d lid 8 laatste volzin Wet op het voortgezet onderwijs.

In dit hoofdstuk komen aan de orde:

- Leerplicht en vrije schoolkeuze
- Openbaar onderwijs kan weigeren
- Toelating en verwijdering per school en niet per bestuur beoordelen
- Toepasselijke wetsbepalingen
- Samenwerkingsbestuur en samenwerkingsschool

1.1 Leerplicht en vrije schoolkeuze

De leerplicht en vrije schoolkeuze van ouders bepalen verregaand het systeem van toelating en verwijdering. De Leerplichtwet bepaalt dat kinderen met ingang van de maand volgend op die waarin ze 5 jaar zijn geworden, leerplichtig zijn. De leerplicht eindigt als ten minste 12 volledige schooljaren een school is bezocht of aan het eind van het schooljaar waarin het kind de leeftijd van 16 jaar heeft bereikt.¹

Na het laatste schooljaar van de leerplicht begint de kwalificatieplicht voor jongeren die nog geen startkwalificatie hebben gehaald. De kwalificatieplicht is bedoeld om meer jongeren een startkwalificatie te laten halen. Een startkwalificatie is een havo-, vwo- of mbo-diploma (niet niveau 1). De overheid ziet dit niveau als minimumvereiste voor een goede participatie in de maatschappij. Met de kwalificatieplicht wordt de leerplicht verlengd tot de dag waarop de

jongere een startkwalificatie heeft gehaald, of tot de dag waarop de jongere 18 jaar wordt.²

Toelating is het uitgangspunt, weigering de uitzondering. Artikel 27 van de WVO schrijft dan ook voor dat het bevoegd gezag dat een leerplichtige leerling uit het voortgezet onderwijs wil verwijderen, er eerst voor zorg moet dragen dat een andere school of instelling bereid is deze leerling toe te laten. Is dat niet het geval, dan mag een school voor voortgezet onderwijs niet tot verwijdering overgaan. Een leerplichtige leerling mag in beginsel niet van onderwijs verstoken zijn.

Ouders zijn vrij in de keuze van de school waarop hun kind onderwijs volgt. Deze vrije schoolkeuze speelt altijd een rol, ook als de school een spreidingsbeleid hanteert.

1.2 Toegankelijkheid

De WVO schrijft voor dat openbaar onderwijs algemeen toegankelijk moet zijn.³ Dit betekent echter niet dat een openbare school een kind nooit mag weigeren. Een openbare school mag een kind niet weigeren wegens zijn godsdienst of levensbeschouwelijke opvattingen. Het bijzonder onderwijs mag dat wel. Een bijzondere school kan een leerplichtige

leerling echter niet op die grond weigeren als binnen een redelijke afstand van de woning van de leerling geen openbaar onderwijs beschikbaar is, tenzij de bijzondere school uitsluitend bestemd is voor interne leerlingen.⁴

Toelating en verwijdering worden meestal alleen beoordeeld naar de mogelijkheden op school en niet naar de mogelijkheden van alle scholen onder het bevoegd gezag. Formeel zullen echter ook de mogelijkheden van de andere scholen in de besluitvorming moeten worden betrokken.

VOS/ABB adviseert elk bevoegd gezag een toelatingsbeleid te formuleren, waarbij de schoolkeuze van de ouders vooropstaat en waarbij geldt dat als die keuze niet kan worden gehonoreerd, de mogelijkheden voor toelating van de leerling op een van de andere scholen van het bestuur worden bezien en, waar nodig, binnen het samenwerkingsverband.

1.3 Toepasselijke wetsbepalingen

De WVO en het Inrichtingsbesluit WVO geven voorschriften over de procedures die bij toelating, schorsing en verwijdering in acht moeten worden genomen. Het openbaar onderwijs dient daarnaast ook steeds de Algemene wet bestuursrecht (Awb) in acht te nemen.

1.4 Samenwerkingsbestuur

Het bevoegd gezag van openbare scholen dient naast de WVO en het Inrichtingsbesluit WVO rekening te houden met de Awb. Ook openbare scholen die vallen onder een samenwerkingsbestuur dienen met deze wet rekening te houden.

Bij de formele samenwerkingschool is dit wat ingewikkelder. In de WVO is namelijk niet geregeld dat de Awb dan ook van toepassing is (vanwege de openbare component die in deze school is opgenomen). Wel vloeit uit de WVO voort dat de Awb niet van toepassing is op besluiten van de rechtspersoon die de samenwerkingschool in stand houdt (dus eigenlijk het bevoegd gezag).⁵ VOS/ABB is derhalve de mening toegedaan dat de Awb niet van toepassing is op een formele samenwerkingschool bij toelating, schorsing en verwijdering.

Dit ligt anders bij een informele samenwerkingschool. In die situatie is gekozen voor een formele juridische status als een bijzondere school of een openbare school (waarbinnen zowel openbaar als bijzonder onderwijs wordt gegeven). Indien de informele samenwerkingschool de juridische status heeft van een openbare school, dan is de Awb van toepassing.

2 Toelating en weigering

-
6. Artikel 27 lid 2a Wet op het voortgezet onderwijs.
  7. Artikel 27 lid e Wet op het voortgezet onderwijs.
  8. Artikel 27 lid 2b Wet op het voortgezet onderwijs.

In dit hoofdstuk komen aan de orde:

- Aanmelding
- Toelatingsbeleid
- Weigeringsgronden
- Voortgezet onderwijs
- Voortgezet speciaal onderwijs (VSO)
- Speciaal voortgezet onderwijs (SVO: LWOO en PRO)
- Procedure bij weigering
- OPDC nieuwe stijl

2.1 Aanmelding

Ouders moeten (zo mogelijk) minimaal 10 weken voor de aanvang van het nieuwe schooljaar (of voor de datum waarop zij inschrijving wensen) hun kind schriftelijk aanmelden bij de school van hun keuze.⁶ De school heeft 6 weken om te besluiten over het verzoek tot toelating en mag deze termijn met maximaal 4 weken verlengen. Het moment waarop de termijn gaat lopen, zal veelal de datum zijn waarop het aanmeldingsformulier is ingevuld door de ouders.⁷

Ouders hebben de mogelijkheid om hun kind bij verschillende scholen tegelijk aan te melden. Dit kunnen scholen zijn die zowel binnen als buiten het samenwerkingsverband vallen. Dit kan ertoe leiden dat er

meerdere scholen belast worden met de aanmeldprocedure en het onderzoek of er sprake is van een leerling met extra ondersteuningsbehoefte. Om deze reden moeten ouders melden of en, zo ja, bij welke andere scholen zij om toelating hebben verzocht. Hierdoor kunnen scholen onderling de aanmeldprocedure afstemmen. Zo kunnen bijvoorbeeld scholen in hetzelfde samenwerkingsverband een vorm van centrale aanmelding inrichten.

Na de aanmelding onderzoekt het bevoegd gezag van de school of er extra ondersteuning nodig is. Dat gebeurt op basis van informatie van de ouders. Het bevoegd gezag kan ouders verzoeken gegevens te overleggen over stoornissen of handicaps van de leerling of eventuele beperkingen die de leerling heeft in de onderwijsparticipatie.⁸

Een school voor bijzonder onderwijs mag besluiten om een aanmelding niet in behandeling te nemen als ouders niet voldoende gegevens overleggen die nodig zijn voor de aanmelding of de voorbereiding van de toelatingsbeslissing, mits de ouders (of de leerling als hij meerderjarig en handelingsbekwaam is) de gelegenheid hebben gehad om ontbrekende gegevens aan te vullen. Een besluit om de aanmelding niet in behandeling te nemen, dient door het bevoegd gezag te worden genomen binnen 4 weken nadat de

aanvullende gegevens zijn verstrekt of dat de termijn waarbinnen de gegevens konden worden aangevuld, is verlopen. Tot de gegevens zijn aangevuld, wordt de termijn om een beslissing op toelating te nemen, opgeschort.⁹

De leerling heeft recht op een tijdelijke plaatsing met ingang van 1 augustus indien de toelatingsbeslissing op die datum nog niet is genomen.¹⁰ Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn als de school nog wacht op gegevens van de ouders. Indien de leerling wordt toegelaten, wordt de tijdelijke plaatsing omgezet in een definitieve plaatsing. Indien de toelating van de leerling wordt geweigerd, wordt de tijdelijke plaatsing beëindigd en wordt de leerling uitgeschreven met ingang van de dag die volgt op de dag waarop toelating wordt geweigerd. Wanneer ouders niet minimaal 10 weken voor het begin van het schooljaar hun kind hebben aangemeld, hoeft de school niet over te gaan tot tijdelijke plaatsing van de leerling. Tijdelijke plaatsing is evenmin aan de orde indien de leerling al is ingeschreven op een andere school.

2.2 Toelatingsbeleid

Zoals eerder aangegeven, is toelating het uitgangspunt en weigering de uitzondering. Daarom is het van belang om als bevoegd gezag van een school,

ongeacht welke schoolsoort, een toelatingsbeleid op te stellen. Als tot weigering van een leerling wordt overgegaan, dient namelijk onderbouwd te worden waarom de leerling niet wordt toegelaten tot de school. Waar trekt het bevoegd gezag de grens en waarom? Welke criteria gelden voor toelating en weigering? Kortom, de school moet een toelatingsbeleid hebben, alleen al omdat de rechter daar grote waarde aan hecht. Het beleid moet voor de ouders in de schoolgids staan en in elk geval op het moment van inschrijving aan de ouders bekend zijn gemaakt. Weigering in afwijking van het beleid is mogelijk, maar vergt een zwaardere motivatie.

Het toelatingsbeleid dient in ieder geval antwoord te geven op de volgende vragen:

- a) Welke gedragsregels hanteert de school? Deze geven onder meer een toetsingskader voor de vraag of door toelating de rust en/of veiligheid onaanvaardbaar wordt verstoord.
- b) Kan de school voldoen aan de ondersteuningsbehoefte van de leerling? Hier wordt aangegeven welke procedure en criteria de school hanteert om te bepalen of de school de noodzakelijke ondersteuning kan bieden, mede in het kader van het schoolondersteuningsprofiel. De onderwijs-

---

9. Artikel 27 lid 2g Wet op het voortgezet onderwijs.

10. Artikel 27 lid 2f Wet op het voortgezet onderwijs en artikel 40 lid 9 Wet op de expertisecentra.

---

11. Artikel 11 sub j Wet medezeggenschap op scholen.

kundige en organisatorische doelstellingen van de school zijn hierbij van belang.

De (gemeenschappelijke) medezeggenschapsraad ((G)MR) heeft op grond van de Wet medezeggenschap op scholen (WMS) adviesrecht over de vaststelling en wijziging van het toelatingsbeleid.¹¹ Bij besluiten in concrete gevallen heeft de medezeggenschapsraad (MR) geen bevoegdheid.

2.3 Weigeringsgronden

Er is sprake van een weigering wanneer het bevoegd gezag het verzoek van de ouders afwijst om hun kind op een bepaald tijdstip tot de school toe te laten waartoe inschrijving is verzocht. Dit geldt zowel voor het reguliere voortgezet onderwijs als voor de scholen de vallen onder de WEC (VSO). Plaatsing op een wachtlijst is ook weigering!

De volgende gronden kunnen leiden tot weigering:

- De maximale opnamecapaciteit is bereikt
- De school kan de nodige ondersteuning niet bieden
- Ernstige verstoring van de rust en orde dreigt
- Godsdienst en levensbeschouwing (voor bijzonder onderwijs)

Hieronder zullen de weigeringsgronden per schoolsoort apart worden behandeld. Daarnaast zullen openbaar en bijzonder onderwijs tegelijkertijd worden behandeld, waarbij aandacht is voor de verschillen.

2.4 Voortgezet onderwijs

In artikel 27 lid 1a, 1b en 1c van de WVO en het Inrichtingsbesluit WVO staan de wettelijke eisen voor toelating. Indien niet aan deze eisen wordt voldaan, kan een leerling worden geweigerd.

2.4.1 Maximale opnamecapaciteit

In het voortgezet onderwijs (ook in het openbaar onderwijs) is het mogelijk een toelatingsbeleid te voeren dat is gericht op een maximale opnamecapaciteit. Het beleid zorgt ervoor dat er (in beperkte mate) een maximale omvang in de klassen kan worden gehanteerd bij elke school die valt onder het schoolbestuur. Van belang is dat in het beleid duidelijk is omschreven waarom deze maximale opvang wordt gehanteerd en waar dat van afhankelijk is gesteld.

Door het voeren van een dergelijk beleid kan het zijn dat er leerlingen op een wachtlijst komen. Als een leerling op een wachtlijst staat, wordt de aanmelding nog niet formeel in behandeling genomen en heeft de school op dat moment nog geen zorgplicht.

Daarnaast kan het zijn dat er sprake is van loting

als de maximale opnamecapaciteit is bereikt. Als de school gebruik wil maken van loting, dan dient dit beleid te voldoen aan de algemene beginselen van behoorlijk bestuur. In dat kader dient gedacht te worden aan de vereisten van gelijkheid, non-discriminatie, objectiviteit, doorzichtigheid, consistentie en zorgvuldigheid.¹²

2.4.2 School kan niet voldoen aan ondersteuningsbehoefte

Scholen zijn wettelijk verplicht om één keer in de vier jaar een schoolondersteuningsprofiel vast te stellen. In het schoolondersteuningsprofiel staat welke extra ondersteuning de school kan bieden aan leerlingen die dat nodig hebben. Het is van belang dat het profiel in de schoolgids (en het schoolplan) wordt opgenomen, zodat ouders duidelijk kunnen zien welke (extra) ondersteuning de school kan bieden.¹³

Het kan zijn dat de school vindt dat zij niet in staat is de vereiste ondersteuning te bieden aan een kind dat wordt aangemeld. Kan de school dan zomaar weigeren een kind toe te laten? Dat staat niet bij voorbaat vast. Vanaf het moment dat het kind is aangemeld en het duidelijk is dat hij of zij extra ondersteuning behoeft, heeft de school zorgplicht. De zorgplicht houdt

in dat de school een passend onderwijsaanbod dient te doen. Deze plicht ontstaat niet als de leerling geweigerd wordt omdat de maximale opnamecapaciteit is bereikt of als de ouders de grondslag van de school niet onderschrijven.¹⁴

De school dient in eerste instantie rekening te houden met de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte. Op grond van deze wet dient de school eerst te onderzoeken of zij de leerling kan plaatsen door het treffen van doelmatige aanpassingen. Drie factoren spelen daarbij een belangrijke rol:

- de (on)mogelijkheden van het kind
- de (on)mogelijkheden van de school
- de wensen van de ouders

Het is niet mogelijk in het algemeen aan te geven wanneer het bevoegd gezag een kind kan weigeren als de school de vereiste ondersteuning niet kan bieden. Als uitgangspunt geldt in ieder geval dat bij elke beslissing om een kind als leerling te weigeren, omdat de school de vereiste ondersteuning niet kan leveren, de individuele belangen van het kind tegen het algemeen belang van de school moeten worden afgewogen. Hierbij dient ook het schoolondersteu-

---

12. P.W.A. Huisman en P.J.J. Zontjens, *Selectie bij toegang tot het onderwijs*, Deventer: Kluwer 2009, p. 116.

13. Artikel 17b lid 2 Wet op het voortgezet onderwijs.

14. Artikel 27 lid 2d Wet op het voortgezet onderwijs.

15. Zie bijvoorbeeld: Raad van State, 16 november 2005, 200505727/1 en Raad van State, 16 mei 2007, 200605212/1.

ningsprofiel in acht te worden genomen alsmede de afspraken die zijn gemaakt in het samenwerkingsverband over de begeleiding van leerlingen met een ondersteuningsbehoefte.

Voor elke leerling dient aldus de afweging te worden gemaakt of de combinatie van een handicap en de extra ondersteuning die in verband daarmee noodzakelijk is, spoort met de mogelijkheden van de school. Op grond van rechterlijke uitspraken kunnen de volgende factoren van pedagogische en organisatorische aard van belang zijn voor het besluit de leerling al dan niet toe te laten (in willekeurige volgorde):

- a) Effect op het onderwijs aan reeds aanwezige leerlingen
- b) Deskundigheid van het personeel
- c) Beschikbaarheid van het personeel (tekort, ziekteverzuim)
- d) Mogelijkheden van begeleiding door ouder(s)
- e) Benodigde middelen (kosten van extra personeel)
- f) Gevergte aanpassing in de organisatie, de begeleiding en het onderwijs
- g) Werkdruk
- h) Gebouw
- i) Mogelijkheid het examen te kunnen behalen¹⁵

Deze factoren kunnen ieder voor zich in een bepaalde mate bijdragen aan een verantwoorde beslissing om tot weigering over te gaan. Daarnaast is de door het bevoegd gezag geleverde inspanning van belang: is, mede gelet op de pedagogische en organisatorische factoren, voldoende onderzoek verricht naar de mogelijkheden om te voldoen aan de ondersteuningsbehoefte van de leerling?

Deze verplichting hangt per geval af van de omstandigheden. Iedere leerling heeft een eigen ondersteuningsbehoefte. In elk geval moet worden gedacht aan de volgende punten:

- a) Zijn de ouders voldoende geïnformeerd en gehoord?
- b) Is een extern medisch en/of psychiatrisch onderzoek gedaan (bijvoorbeeld door de GGD)?
- c) Bij de brugklasleerling: is advies gevraagd aan de directeur van de basisschool (met toestemming van ouders)?
- d) Is advies gevraagd aan de vorige school voor voortgezet onderwijs (met toestemming van ouders)?
- e) Welke afspraken zijn er binnen het samenwerkingsverband gemaakt?
- f) Bij terugplaatsing vanuit het speciaal onderwijs

aan het voortgezet onderwijs: is informatie opgevraagd bij de speciale school (met toestemming van ouders)?

Als de plaatsing een onevenredige belasting vormt voor de school, heeft zij een argument om de leerling niet toe te laten. De school moet dan een andere school vinden die het kind kan toelaten. Pas als een andere school bereid is om het kind toe te laten, vervalt de zorgplicht van de school waar de leerling is aangemeld.¹⁶ Dit kan ook een school zijn voor voortgezet speciaal onderwijs, een school voor speciaal en voortgezet speciaal onderwijs of een instelling voor speciaal en voortgezet speciaal onderwijs.

2.4.3 Ernstige verstoring rust en orde dreigt

Het bevoegd gezag dat over het verzoek om toelating beslist, moet motiveren waarom de overtuiging bestaat dat de leerling de orde en de rust op de school zal verstoren. De geldende gedragsregels, zoals verwoord in het officiële toelatingsbeleid, vormen het toetsingskader. Daarnaast wordt bekeken of de school, voor zover aan de orde, de vereiste opvang kan bieden en indien nodig daarvoor organisatorische en/of personele aanpassingen moet en kan doorvoeren.

2.4.4 Godsdienst en levensbeschouwing

Het bijzonder onderwijs kan de toelating van een kind op deze grond weigeren als ouders de grondslag van de school (bijvoorbeeld katholiek of protestants-christelijk) niet onderschrijven. Zoals steeds, geldt ook hier dat het besluit terug te voeren moet zijn op een consistent beleid: het beleid is vastgelegd, er gelden duidelijk criteria en het is aan de ouders bekendgemaakt. Ontbreekt dit, dan bestaat de kans dat de rechter de weigering als willekeurig en dus als onrechtmatig bestempelt. Het bevoegd gezag heeft meer uit te leggen wanneer het een kind weigert, terwijl eerder kinderen zijn toegelaten die op dezelfde grond hadden kunnen worden geweigerd.

2.5 Voortgezet speciaal onderwijs (VSO)

Voor het voortgezet speciaal onderwijs gelden de algemene weigeringsgronden, zoals opgenomen in paragraaf 2.3.

Toelating is geregeld in de artikelen 39 tot en met 44 van de WEC.

Een kind wordt niet eerder toegelaten op een school voor voortgezet speciaal onderwijs dan nadat het samenwerkingsverband een toelaatbaarheidsverklaring heeft afgegeven (voor toegang tot cluster 3 of 4) of

---

16. Artikel 27 lid 2c Wet op het voortgezet onderwijs.

-
17. Artikel 40 lid 17 Wet op de expertise-centra.
18. Artikel 40 lid 4 Wet op de expertise-centra.
19. Artikel 40 lid 14 Wet op de expertise-centra.

de commissie van onderzoek een toelaatbaarheidsverklaring heeft afgegeven (voor cluster 1 of 2).

De toelating van een leerling tot het voortgezet speciaal onderwijs in cluster 1, 2, 3 of 4 kan niet worden geweigerd op denominatieve gronden, tenzij de ouders van de leerling weigeren te verklaren dat zij de grondslag van het onderwijs van de school zullen respecteren.¹⁷

2.5.1 Clusters 3 en 4

Scholen die onderwijs verzorgen aan leerlingen met een lichamelijke en verstandelijke handicap (cluster 3) en de scholen die onderwijs verzorgen aan leerlingen met gedragsproblemen en psychiatrische stoornissen (cluster 4) maken deel uit van het samenwerkingsverband. In het ondersteuningsplan van het samenwerkingsverband dienen de procedures en criteria te worden beschreven op grond waarvan een leerling in het voortgezet speciaal onderwijs kan worden geplaatst en derhalve door het samenwerkingsverband kan worden toegelaten. Het samenwerkingsverband vraagt over de eventuele toelaatbaarheid advies aan deskundigen. Aan de ouders kan gevraagd worden informatie te verstrekken over eventuele stoornissen of handicaps van de leerling of beperkingen in de onderwijsparticipatie.¹⁸

Het samenwerkingsverband geeft bij een positief besluit een toelaatbaarheidsverklaring af, waarin het nummer van de toelaatbaarheidsverklaring (en het samenwerkingsverband) is opgenomen. Daarnaast dienen de start- en einddatum te zijn vermeld en het niveau van de bekostiging voor de ondersteuning. De school voor voortgezet speciaal onderwijs beslist uiteindelijk zelf over de toelating van de leerling en niet het samenwerkingsverband, ook al is er een toelaatbaarheidsverklaring afgegeven. De beslissing over het al dan niet toekennen van een toelaatbaarheidsverklaring is een besluit in de zin van de Awb waartegen bezwaar en beroep bij de bestuursrechter kan worden ingesteld.¹⁹

Als het samenwerkingsverband geen toelaatbaarheidsverklaring afgeeft, moet de school waar de leerling is aangemeld of geplaatst op zoek naar een andere passende plek voor de leerling. De zorgplicht blijft dan bij de aanmeldingsschool of de school waarop de leerling al zit. Dit betekent dat een leerling niet kan worden geweigerd voordat een andere school is gevonden die deze leerling wil inschrijven.

Als ouders hun kind aanmelden bij het voortgezet speciaal onderwijs, dient er wel sprake te zijn van een ondersteuningsbehoefte. Is deze er niet, dan

heeft de school voor voortgezet speciaal onderwijs waarbij het kind is aangemeld geen zorgplicht en kan deze de ouders doorverwijzen naar een reguliere school voor voortgezet onderwijs, een andere school voor voortgezet speciaal onderwijs, een andere school voor voortgezet speciaal en speciaal onderwijs of een andere instelling voor voortgezet speciaal en speciaal onderwijs, indien de leerling nog niet is ingeschreven bij een andere school.

2.5.2 Clusters 1 en 2

Zowel cluster 1 (onderwijs aan leerlingen met een visuele beperking) als cluster 2 (onderwijs aan leerlingen met een auditieve of communicatieve beperking) valt niet onder het samenwerkingsverband. De toelaatbaarheid tot een instelling van cluster 1 of 2 wordt, op verzoek van een instelling voor cluster 1 of 2 of door een reguliere school waar de leerling is aangemeld of staat ingeschreven, aangevraagd bij de commissie van onderzoek van een instelling. Of een leerling kan worden toegelaten tot cluster 1 of 2 dient beoordeeld te worden door de commissie van onderzoek. De criteria die worden gehanteerd bij de beoordeling of een leerling toelaatbaar is tot een cluster, wordt vastgesteld door de instellingen die het onderwijs aanbieden. De criteria zijn niet wettelijk vastgesteld, maar betreffen wel landelijke criteria

die voor ouders transparant en inzichtelijk dienen te zijn.

Taken van de commissie van onderzoek zijn onder andere:

- Het afgeven van een toelaatbaarheidsverklaring voor een instelling voor cluster 1 of 2
- Bij het afgeven van een toelaatbaarheidsverklaring kan de commissie van onderzoek aangeven dat de leerling regulier onderwijs kan volgen met extra ondersteuning. De commissie van onderzoek dient dit toe te lichten en het besluit transparant te maken
- Het bepalen van de duur van de toelaatbaarheid dan wel van het begeleidingsaanbod
- Adviseren over het vaststellen en bijstellen van het ontwikkelingsperspectief op de instelling of de inhoud van de begeleiding²⁰

Indien de leerling niet toelaatbaar is tot de instelling, moeten ouders hun kind inschrijven bij een reguliere school of, indien daartoe aanleiding is, bij een andere school voor voortgezet speciaal onderwijs van een ander cluster. Voor de instellingen voor cluster 1 of 2 geldt dan geen zorgplicht, zoals deze geldt voor de clusters 3 en 4. De reden hiervoor is gelegen in het feit dat de betreffende instellingen voor clusters 1

---

20. Artikel 41 Wet op de expertisecentra.

-
21. Artikel 40 lid 20 Wet op de expertise-centra.
22. www.passendonderwijs.nl.

en 2 geen deel uitmaken van het samenwerkingsverband. De commissie van onderzoek kan ouders wel adviseren over de schoolkeuze.

Indien een toelaatbaarheidsverklaring niet wordt afgegeven, kunnen ouders bezwaar aantekenen bij de instelling tegen een besluit tot weigering van de leerling.²¹ Daarnaast dienen de instellingen voor clusters 1 en 2 zich aan te sluiten bij de Geschillencommissie passend onderwijs. Deze commissie is bevoegd om te oordelen over geschillen tussen ouders en het bevoegd gezag van een instelling over onder meer de toelating en verwijdering van leerlingen.

2.6 Speciaal voortgezet onderwijs (SVO: LWOO en PRO)

De toewijzing van leerwegondersteuning bij een van de leerwegen van het vmbo (LWOO) en PRO (praktijkonderwijs) is per 1 augustus 2014 gehandhaafd volgens de oude systematiek (van voor de invoering van passend onderwijs). Dit houdt in dat de bevoegde gezagsorganen in een samenwerkingsverband gezamenlijk een permanente commissie leerlingenzorg in stand houden. Zij vragen advies aan deze commissie over het aanbod en de invulling van LWOO en over het aanbieden van dat onderwijs aan leerlingen voor

wie de regionale verwijzingscommissie heeft bepaald dat zij toelaatbaar zijn tot het PRO. Leerlingen die leerwegondersteuning ontvangen en leerlingen die naar het PRO gaan, moeten een indicatie hebben van de regionale verwijzingscommissie.

Vanaf 1 januari 2016 wijzen de samenwerkingsverbanden de ondersteuning voor LWOO en PRO toe. Voorlopig hanteren zij daarbij de landelijke criteria en de lijst van screenings- en testinstrumenten die het ministerie van OCW jaarlijks vaststelt. Ook krijgen LWOO- en PRO-leerlingen nog steeds een ondersteuningstoewijzing voor de duur van hun loopbaan in het voortgezet onderwijs. Samenwerkingsverbanden kunnen vanaf 1 januari 2016 wel zelf de procedure vormgeven om te komen tot ondersteuningstoewijzing voor LWOO en PRO. Ze hoeven niet meer verplicht een permanente commissie leerlingenzorg in te richten.²²

2.7 Procedure bij weigering

Het bevoegd gezag dient binnen 6 weken te besluiten over het verzoek tot toelating van een leerling en mag deze termijn met maximaal 4 weken verlengen. De besluitvorming hangt mede af van de ondersteuningsbehoefte van het kind en van de expertise en het

ondersteuningsprofiel van de school. Als de school het kind niet voldoende kan ondersteunen, zoekt de school binnen diezelfde 6 weken (plus een eventuele verlenging van 4 weken) een andere school die de ondersteuning wel kan bieden.²³

Indien het bevoegd gezag wil overgaan tot weigering, dienen de volgende procedures in acht te worden genomen:

- I. weigering die is gebaseerd op de gegevens die de ouders hebben verstrekt.
- II. weigering die is gebaseerd op andere gegevens dan de ouders hebben verstrekt.

2.7.1 Weigering op grond van gegevens die ouders zelf hebben verstrekt

- Bericht de leerling schriftelijk dat hij niet wordt toegelaten, en tevens de ouders als de kandidaat-leerling de leeftijd van 21 nog niet heeft bereikt (in het VSO dienen alleen de ouders te worden bericht), en geef daarbij de redenen aan (verwijs naar de gegevens die de ouders/kandidaat-leerling zelf hebben verstrekt). Vermeld dat bezwaar en beroep tegen de beslissing mogelijk is, door wie, binnen welke termijn en bij welk orgaan.

- Indien de toelating van een leerling die extra ondersteuning behoeft, wordt geweigerd, vindt de weigering niet plaats dan nadat het bevoegd gezag er, na overleg met de ouders en met inachtneming van de ondersteuningsbehoefte van de kandidaat-leerling en het schoolondersteuningsprofiel van de betrokken school, voor heeft zorg gedragen dat een andere school bereid is de kandidaat-leerling toe te laten. Onder andere school kan ook worden verstaan een school voor voortgezet speciaal onderwijs, een school voor speciaal en voortgezet speciaal onderwijs of een instelling voor speciaal en voortgezet speciaal onderwijs.²⁴

- Indien de ouders bezwaar maken, dient de bezwaarschriftenprocedure van de Awb te worden gevolgd. Het bevoegd gezag hoort de kandidaat-leerling en indien die nog niet de leeftijd van 18 jaar heeft bereikt zijn ouders (in het VSO dienen de ouders te worden gehoord).²⁵ Van belang is dat niet tot een beslissing dient te worden gekomen binnen de reguliere 6 weken van de Awb, maar al binnen 4 weken. Deze uitdrukkelijke afwijking staat in het Inrichtingsbesluit WVO en de WEC.²⁶

---

23. Artikel 27 lid 2e Wet op het voortgezet onderwijs.

24. Artikel 27 lid 2c Wet op het voortgezet onderwijs en artikel 40 lid 5 Wet op de expertisecentra.

25. Artikel 15 lid 3 Inrichtingsbesluit WVO.

26. Artikel 15 lid 3 Inrichtingsbesluit WVO en artikel 40 lid 20 Wet op de expertisecentra.

- Bezwaar dient ingesteld te worden volgens de reguliere bezwaarschriftenprocedure. Het belang van de ouders bij toelating van hun kind heeft veelal een spoedeisend karakter: de ouders zullen immers binnen een korte tijd willen weten of hun kind wordt toegelaten. Het ligt daarom voor de hand dat de ouders een spoedprocedure beginnen:

- a) ofwel bij de bestuursrechter (een voorlopig voorziening) als sprake is van openbaar onderwijs
- b) ofwel bij de president van de rechtbank (een kort geding, wegens onrechtmatig handelen van het bevoegd gezag om hun kind niet tot de school toe te laten) als sprake is van bijzonder onderwijs

2.7.2 Weigering op grond van andere gegevens dan verstrekt bij verzoek om toelating

- Bericht de kandidaat-leerling schriftelijk, en tevens de ouders als de kandidaat-leerling de leeftijd van 21 nog niet heeft bereikt (in het VSO dienen alleen de ouders bericht te worden), dat het bevoegd gezag voornemens is de kandidaat-leerling niet toe te laten. Geef duidelijk en onderbouwd aan waarom. Nodig de kandidaat-leerling en de ouders uit voor een gesprek of een schriftelijke

reactie op dit voornemen. Dit 'horen' is verplicht tenzij er spoed is.

- Indien de toelating van een kandidaat-leerling die extra ondersteuning behoeft, wordt geweigerd, vindt de weigering niet plaats dan nadat het bevoegd gezag er, na overleg met de ouders en met inachtneming van de ondersteuningsbehoefte van de kandidaat-leerling en het schoolondersteuningsprofiel van de betrokken school, voor heeft zorg gedragen dat een andere school bereid is de kandidaat-leerling toe te laten. Onder een andere school kan ook worden verstaan een school voor voortgezet speciaal onderwijs, een school voor speciaal en voortgezet speciaal onderwijs of een instelling voor speciaal en voortgezet speciaal onderwijs.

- Geef de kandidaat-leerling en de ouders in het gesprek de gelegenheid te zeggen wat zij van de voorgenomen weigering vinden. Licht het voornemen zo nodig toe. Maak een verslag van het gesprek en geef een afschrift daarvan aan de kandidaat-leerling en de ouders.
- Neem binnen zes weken na indiening van het verzoek om toelating de definitieve beslissing en maak dit schriftelijk kenbaar aan de kandidaat-

leerling, en tevens aan de ouders als de leerling de leeftijd van 21 jaar nog niet heeft bereikt (in het VSO dienen alleen de ouders bericht te worden).²⁷

Dit besluit mag, zoals eerder aangegeven, één keer uitgesteld worden met ten hoogste 4 weken.

- Verder dient gehandeld te worden zoals het be-
zwaar beschreven in paragraaf 2.7.1.

Naast het bovenstaande kunnen de ouders of de kandidaat-leerling er ook voor kiezen een geschil inzake de toelating van een leerling met een ondersteuningsbehoefte voor te leggen aan de Geschillencommissie passend onderwijs. Zie voor een beschrijving van deze procedure hoofdstuk 4, paragraaf 2.5.

Ouders of de kandidaat-leerling kunnen ook een oordeel vragen aan het College voor de Rechten van de Mens als zij menen dat bij de toelatingsbeslissing verboden onderscheid is gemaakt op grond van handicap of chronische ziekte.

2.8 OPDC nieuw stijl

De Wet passend onderwijs maakt het mogelijk bovenschoolse ondersteuning te organiseren voor leerlingen van wie de schoolloopbaan dreigt te stagne-

ren. De ondersteuning kan worden aangeboden in een orthopedagogisch didactisch centrum (OPDC) nieuwe stijl. Het geld dat voorheen beschikbaar was voor de voorzieningen Rebound, Herstart en Op de Rails is sinds 1 augustus 2014, met het regionale zorgbudget, samengevoegd tot het budget lichte ondersteuning. De schoolbesturen, verenigd in een samenwerkingsverband, besluiten gezamenlijk over de besteding van dit budget. Zij moeten daarvoor een plan opstellen.²⁸

---

27. Artikel 15 lid 1 l richtingsbesluit WVO.

28. www.nji.nl.

3. Ordemaatregelen

29. P.W.A. Huisman en P.J.J. Zoontjens, *Selectie bij toegang tot het onderwijs*, Deventer: Kluwer 2009, p. 125, 126.

In dit hoofdstuk komen aan de orde:

- Het verschil tussen opvoedkundige maatregelen en ordemaatregelen
- Schorsing

3.1 Opvoedkundige en ordemaatregelen

Als een leerling de gedragsregels overtreedt die binnen de school gelden, kan hierop worden gereageerd met een opvoedkundige maatregel of een ordemaatregel. Opvoedkundige maatregelen zijn pedagogische handelingen die sociaal gewenst gedrag beogen te bevorderen en leerlingen proberen te vormen. Voorbeelden van opvoedkundige maatregelen zijn het geven van een time-out, een leerling na laten blijven of hem of haar strafwerk geven. Omdat deze maatregelen de rechtssfeer van de leerling slechts zijdelings raken, gaat het hier om feitelijke handelingen. Dit betekent dat opvoedkundige maatregelen door een leerkracht aan een leerling kunnen worden opgelegd. Naast opvoedkundige maatregelen bestaan er ook ordemaatregelen. Deze zijn in oplopende mate van zwaarte:

- Schriftelijke berisping
- Overplaatsing naar parallelklas of andere vestiging van de school van het bevoegd gezag
- Schorsing
- Verwijdering

Omdat ordemaatregelen de rechtspositie van leerlingen raken, geldt dat het bevoegd gezag uitsluitend gerechtigd is tot het opleggen van een ordemaatregel. Voordat het bevoegd gezag tot verwijdering overgaat, kan het ervoor kiezen eerst een schriftelijke waarschuwing voor een verwijdering te geven. Het bevoegd gezag is vrij in zijn beslissing of, en zo ja, welke ordemaatregel het wil nemen.²⁹

Bij de beslissing om al dan niet over te gaan tot het opleggen van een ordemaatregel, dienen alle relevante omstandigheden van het geval te worden meegewogen. Wil het bevoegd gezag overgaan tot het opleggen van een ordemaatregel, dan zijn de volgende punten van belang:

- Er bestaat een evenredige verhouding tussen de overtreding die de leerling heeft begaan en de ordemaatregel die wordt opgelegd.
- De leerling moet enige mate van schuld hebben gehad aan de normschending.
- De ordemaatregel wordt door het bevoegd gezag opgelegd conform de procedurele regels die hiervoor gelden.

In de volgende paragraaf en hoofdstukken van dit katern worden de ordemaatregelen schorsing en verwijdering besproken.

3.2 Schorsing

Als het bevoegd gezag besluit een leerling te schorsen, betekent dit dat de leerling tijdelijk het recht op deelname aan het onderwijs wordt ontzegd. Schorsing kan worden gezien als een ultieme mogelijkheid voor de school om aan een leerling een waarschuwing te geven voor bepaald ontoelaatbaar gedrag. Er is pas sprake van schorsing indien een leerling voor ten minste één dag wordt uitgesloten van het recht op deelname aan het onderwijs. De duur van de schorsing zal in verhouding moeten staan tot de aard en ernst van de overtreding.

Schorsing is geregeld in artikel 13 van het Inrichtingsbesluit WVO. In dit artikel staat dat het bevoegd gezag met opgave van redenen een leerling voor een periode van ten hoogste één week kan schorsen. Indien sprake is van een voornemen tot verwijdering, kan een leerling gedurende de verwijderingsprocedure worden geschorst.³⁰

Het besluit tot schorsing moet schriftelijk aan de ouders, voogden of verzorgers bekend worden gemaakt. Is de leerling 21 jaar of ouder, dan moet het besluit tot schorsing schriftelijk aan de leerling bekend worden gemaakt. Duurt de schorsing langer dan één dag, dan moet het bevoegd gezag de Inspectie van het Onderwijs schriftelijk en met opgave

van redenen van de schorsing in kennis stellen.

Schorsing vindt, ondanks het feit dat deze eis niet in de wettekst is opgenomen, in principe pas plaats, nadat de betrokken leerling, de ouders en eventueel leerkrachten zijn gehoord. Indien de omstandigheden van het geval maken dat het bevoegd gezag de leerling per direct dient te schorsen, dan doet het bevoegd gezag er verstandig aan de ouders en leerling na het schorsingsbesluit te horen. Aan te raden is om de schorsingsdagen te gebruiken om een gesprek te voeren met de ouders en de leerling om deze ernstige waarschuwing te onderstrepen en afspraken te maken over het vervolgtraject.

In het schorsingsbesluit moet het bevoegd gezag de redenen van schorsing, de ingangsdatum van de schorsing en de duur van de schorsing aangeven. Daarnaast geldt voor openbare scholen dat zij in het schorsingsbesluit een bezwaarclausule moeten opnemen, waarin moet staan vermeld dat als de ouders, of de leerling als deze 21 jaar of ouder is, het niet eens zijn met de inhoud van het besluit, zij binnen 6 weken na dagtekening van het schorsingsbesluit tegen dit besluit in bezwaar kunnen gaan door het indienen van een bezwaarschrift. Voor het bijzondere onderwijs geldt dat als de ouders het niet eens zijn met de inhoud van het schorsingsbesluit, zij dit

---

30. Artikel 14 lid 2
Inrichtingsbesluit
WVO.

besluit kunnen aanvechten bij de burgerlijke rechter.

Bij schorsing blijft de onderwijskundige relatie met de leerling intact. Dit betekent dat de school maatregelen dient te nemen om te voorkomen dat de geschorste leerling een onderwijsachterstand oploopt gedurende de periode van schorsing. Te denken valt daarbij aan het verstrekken en nakijken van huiswerkopdrachten en toetsen, eventueel via e-mail.

4. Verwijdering

In dit hoofdstuk komen aan de orde:

- Gronden voor verwijdering
- Verwijderingsprocedure
- Geschil over verwijderingsbesluit
- Verwijdering van een school voor voortgezet speciaal onderwijs
- Andere oplossingen

4.1 Algemene uitgangspunten

De verwijdering van een leerling is geregeld in artikel 27 lid 1 van de WVO en de artikelen 14 en 15 van het Inrichtingsbesluit WVO. Verwijdering kan worden aangemerkt als de eenzijdige rechtshandeling van het bevoegd gezag van de school, waarbij aan een leerling de verdere toegang tot de school wordt ontzegd. Er is sprake van verwijdering, wanneer het bevoegd gezag de leerling niet langer ingeschreven wenst te hebben.

Verwijdering is een ingrijpende maatregel, zowel voor de school als voor de leerling en diens ouders. Verwijdering kan voor de leerling verstrekken gevolgen hebben. Hij verlaat een vertrouwde omgeving, er is een breuk in zijn ontwikkelingsproces en er bestaat het risico van terugslag op zijn verdere ontwikkeling.

Dit geldt zeker bij verwijdering wegens wangedrag. Het is daarom van groot belang dat voorafgaand aan het besluit tot verwijdering een zorgvuldige belangenafweging wordt gemaakt. Het gaat daarbij, globaal gesteld, om de afweging tussen het belang van de school bij verwijdering van de leerling en het belang van de leerling om op de school te blijven. Voor de school kan bijvoorbeeld van belang zijn dat zonder verwijdering van de betreffende leerling de rust en de veiligheid voor andere leerlingen op school niet langer gegarandeerd kunnen worden. Het belang van de leerling ligt in zijn kansen om een diploma te halen of een overgang naar een volgend leerjaar. Vanzelfsprekend kunnen die belangen per geval verschillen.

Verwijdering van een leerplichtige leerling van een reguliere school voor voortgezet onderwijs en een school voor speciaal voortgezet onderwijs is uitsluitend mogelijk wanneer een andere school bereid is deze leerling toe te laten. Dit is in de wet opgenomen om te voorkomen dat leerplichtige leerlingen voortijdig het onderwijs verlaten. Let op: een leerling die niet meer onder de Leerplichtwet valt, kan wel – na een zorgvuldige afweging – worden verwijderd.³¹

Geadviseerd wordt dat niet de directeur of de rector over de verwijdering beslist, maar het bevoegd ge-

---

31. Artikel 27 lid 1
Wet op het voortgezet onderwijs.

zag. De directeur of rector is meestal zelf betrokken geweest bij de voorbereiding van het besluit, zoals bij gesprekken met de ouders en met docenten. Daardoor kan er een vertrouwensbreuk zijn ontstaan. Het bevoegd gezag kan geacht worden op grotere afstand van de dagelijkse praktijk te staan en de kwestie dus ook met die afstand te kunnen beoordelen. Dit kan een zorgvuldige besluitvorming bevorderen. Dat is iets waaraan de rechter, gezien de zwaarte van de maatregel, veel waarde hecht.

4.2 Verwijdering van school voor voortgezet en speciaal voortgezet onderwijs

Er bestaan voor het bevoegd gezag drie gronden om een leerling te verwijderen:

- De school kan niet aan de ondersteuningsbehoefte van de leerling voldoen
- Er is sprake van ernstig wangedrag van de leerling of de ouders
- Het gedrag van de leerling of de ouders is in strijd met de grondslag van de school (bijzonder onderwijs)

4.2.1 Ondersteuningsbehoefte

Om te bepalen welke beslissingsruimte het bevoegd gezag heeft, is het van belang eerst vast te stellen of

de leerling is aangewezen op het regulier voortgezet onderwijs, dan wel het speciaal voortgezet onderwijs of het voortgezet speciaal onderwijs.

Voor leerlingen die al onderwijs volgen op een school, maar bij wie de vraag naar extra ondersteuning is gerezen, geldt dat de school eerst zelf moet proberen om de gevraagde ondersteuning te bieden. Wanneer het bevoegd gezag de ondersteuning niet zelf kan bieden, moet het voor een plek op een andere school zorgen. Het bevoegd gezag moet over een dergelijke beslissing overleg voeren met de ouders van de leerling. Voor het bevoegd gezag geldt een onderzoeksplicht ter beoordeling van de vraag of de school aan de ondersteuningsbehoefte van de leerling kan voldoen.

Uit jurisprudentie volgt dat het bevoegd gezag de volgende onderdelen in zijn onderzoek naar de ondersteuningsbehoefte kan betrekken:

- De aard van de handicap en de daaruit voortvloeiende onderwijsbeperking
- De beschikbare formatie en expertise van de leerkrachten
- De mogelijkheid om alle leerlingen de vereiste aandacht te geven
- De beschikbare externe hulp

- Afstemming tussen de benodigde ondersteuning van de leerling en de beschikbare ondersteuning³²

Voorts moet het bevoegd gezag het schoolondersteuningsplan in zijn onderzoeksplicht betrekken. De school zal elk geval afzonderlijk moeten bekijken en het belang van het kind tegen dat van de school afwegen. Van belang is vooral dat de procedure waarbij tot een afweging kan worden gekomen, zorgvuldig is en dat adviezen deskundig, onafhankelijk en zoveel mogelijk eenduidig zijn. Bovendien moet de stem van de ouders voldoende worden gehoord.

4.2.2 Wangedrag

Van wangedrag kan in uiteenlopende situaties sprake zijn: (herhaaldelijk) schoolverzuim, overtreding van de schoolregels, agressief gedrag, bedreiging, vandalisme dan wel seksuele intimidatie. Verwijdering is een sanctie. Ook het wangedrag van ouders, zoals (herhaalde) intimidatie van leerkrachten, kan een reden zijn de leerling te verwijderen. Of het bevoegd gezag tot verwijdering kan overgaan, hangt van de omstandigheden van het geval af. Er is geen algemene lijn. Het wangedrag moet in ieder geval ernstig zijn.

Procedureel is het volgende van groot belang:

- Er zijn gedragsregels over hoe het bevoegd gezag met wangedrag omgaat en wanneer de grens van verwijdering is bereikt
- (Lichtere) maatregelen ter voorkoming van herhaling hebben gefaald (schorsing, gedragsafspraken)
- De leerling/ouders is/zijn gewaarschuwd dat bij eerstvolgende herhaling tot verwijdering wordt overgegaan

Als een leerling niet weet wat de regels van de school zijn, kan de leerling niet op grond van overtreding van die regels worden verwijderd. Verwijdering dient daarom gebaseerd te zijn op een schoolreglement dat regels en grenzen stelt aan het gedrag van leerlingen (en personeel) en aangeeft wanneer het bevoegd gezag sancties kan opleggen. Deze sancties moeten worden omschreven, evenals de besluitvormingsprocedure. De rechter hecht hieraan. Een besluit tot verwijdering dat zijn basis vindt in zo'n beleid maakt een aanzienlijk grotere kans diens toets te doorstaan.

Het is essentieel dat dit beleid voor iedereen kenbaar is, ook voor de ouders, bijvoorbeeld door opname in de schoolgids of door uitreiking bij de aanvang van het schooljaar. Verwijdering in afwijking van het

---

32. Rechtbank Rotterdam 24 januari 2005, AS4379.

-
33. Artikel 14 lid 2
Inrichtingsbesluit
WVO.
34. Artikel 14 lid 1
Inrichtingsbesluit
WVO.

beleid is niet onmogelijk, maar vergt een zwaardere motivering.

4.2.3 Grondslag van de school

Onder omstandigheden kan het bevoegd gezag een leerling verwijderen, omdat diens gedrag wezenlijk in strijd is met de grondslag van de school. Ook het verzuim van de godsdienstlessen, terwijl die lessen statutair essentieel zijn voor de grondslag, kan een reden voor verwijdering zijn. De vrijheid van onderwijs geeft deze ruimte. Voorwaarde is dat het verwijderingsbesluit is terug te voeren op een consistent beleid. Deze verwijderingsgrond kan alleen worden toegepast in het bijzonder onderwijs (en dus niet in het openbaar onderwijs).

4.2.4 Procedure voor verwijdering van school voor voortgezet of speciaal voortgezet onderwijs

Als verwijdering van een leerling wordt overwogen, zijn de volgende stappen procedureel van belang:

- 1 | Vraag, alvorens tot verwijdering te besluiten, in elk geval de mening van de betrokken docenten en van de Inspectie van het Onderwijs.³³ Geven deze (vastgelegde) gesprekken geen aanleiding een laatste keer te proberen de situatie in onder-

ling overleg op te lossen, besluit dan formeel tot verwijdering en zet de verwijderingsprocedure in gang. Er is voorgeschreven dat eerst een besluit wordt genomen tot voornemen van verwijdering, en daarna een besluit tot verwijdering.

- 2 | Nodig de ouders/verzorgers en leerling schriftelijk uit voor een gesprek over het voornemen van de school om tot verwijdering over te gaan. Indien de leerling 18 jaar of ouder is, hoeven de ouders niet gehoord te worden.³⁴ Het schoolbestuur en de ouders/verzorgers zullen de voorgaande periode al geregeld met elkaar gesproken hebben, maar met dit gesprek wordt duidelijk dat het bevoegd gezag niet langer bereid is de oplossing op de huidige school te zoeken. Deel de ouders/verzorgers mee dat er een nieuwe fase intreedt, die op verwijdering is gericht. Onderbouw het voornemen en geef aan waarom het belang van de leerling en de ouders/verzorgers moet wijken voor het belang van de school. Geef de reden en het doel van het gesprek aan en beschrijf de verdere procedure, zoals de mogelijkheden om na de schriftelijke mededeling en na een definitief besluit bezwaar te maken (in de vorm van een bezwaarschrift, binnen 6 weken in te dienen bij het bevoegd gezag). Het gesprek dient ook om van de ouders/verzorgers te vernemen wat zij van

de voorgenomen verwijdering vinden. Maak een verslag van het gesprek.

3 | Vormt het gesprek met de ouders/verzorgers geen aanleiding om van het voornemen af te zien, bericht dit dan schriftelijk en onderbouwd aan de leerling en de ouders/verzorgers.

4 | Na het besluit tot voornemen van verwijdering moet het schoolbestuur actief zoeken naar een andere school die bereid is de leerling toe te laten. Dit betekent dat het schoolbestuur toelating elders moet bewerkstelligen (resultaatsverplichting). VOS/ABB adviseert het bevoegd gezag van de openbare school zich niet te beperken tot openbare scholen. Bijzondere scholen zouden zich evenmin moeten beperken tot de eigen denominatie. Besturen dienen zich ook niet te beperken tot scholen die bij het eigen samenwerkingsverband zijn aangesloten. Het is aan te raden om alle scholen te benaderen die binnen een redelijke afstand van de eigen school zijn gelegen. Het bevoegd gezag neemt contact op met de coördinator van het samenwerkingsverband voor zover de leerling een bepaalde ondersteuningsbehoefte heeft.

5 | Indien een school bereid is gevonden om de leerling toe te laten, kan het schoolbestuur definitief tot verwijdering overgaan. Deel dit schriftelijk aan

de leerling mee, en wanneer hij of zij de leeftijd van 21 nog niet heeft bereikt aan zijn ouders/verzorgers. Geef gemotiveerd aan waarom het belang van de school bij verwijdering uiteindelijk zwaarder heeft gewogen dan het belang van de leerling om op de school te blijven.³⁵

In het definitieve verwijderingsbesluit moet het bevoegd gezag aangeven wat de grond voor verwijdering is. De redenen voor verwijdering dienen te worden gemotiveerd in het verwijderingsbesluit. Van belang is dat het bevoegd gezag in het verwijderingsbesluit een afweging maakt tussen het belang van de school bij verwijdering en het belang van de leerling om op de school te blijven.

Daarnaast moet in het verwijderingsbesluit worden aangegeven welke school bereid is om de leerling toe te laten en wat de datum van verwijdering is. Voorts geldt zowel voor openbare als bijzondere scholen dat in het verwijderingsbesluit een bezwaarclausule opgenomen moet worden waarin staat vermeld dat als de ouders/leerling het niet eens zijn met de inhoud van het besluit, zij de mogelijkheid hebben om binnen 6 weken na dagtekening van het besluit een bezwaarschrift in te dienen bij het bevoegd gezag. Modelbrieven hiervoor staan op www.vosabb.nl.³⁶

---

35. Artikel 15 lid 1 Inrichtingsbesluit WVO.

36. <http://www.vosabb.nl/downloads/modellen/>

---

37. Artikel 15 lid 2 en lid 3 Inrichtingsbesluit WVO.

38. Artikel 27c Wet op het voortgezet onderwijs en artikel 15b Inrichtingsbesluit WVO.

4.2.5 Geschil over verwijderingsbesluit

Indien een geschil bestaat over de verwijdering van een leerling, kunnen ouders/leerling ervoor kiezen een bezwaarprocedure te volgen of andere wettelijke stappen te ondernemen. Zo kunnen ouders/leerling tegen een verwijderingsbesluit bezwaar aantekenen bij het bevoegd gezag. Ouders/leerling dienen binnen 6 weken nadat het verwijderingsbesluit is genomen het bezwaarschrift in te dienen bij het bevoegd gezag. Vervolgens dient het bevoegd gezag binnen 4 weken een beslissing op het bezwaar te nemen.³⁷ Dit geldt zowel voor leerlingen die worden verwijderd van een openbare school als voor leerlingen die worden verwijderd van een bijzondere school. Tegen de beslissing op bezwaar die het bevoegd gezag heeft genomen, kunnen ouders van wie de leerling op een openbare school zat, in beroep gaan bij de bestuursrechter. Voor ouders van wie de leerling op een bijzondere school zat, geldt dat zij de beslissing op bezwaar kunnen aanvechten bij de civiele rechter.

Ouders kunnen er ook voor kiezen om een geschil aanhangig te maken bij de Geschillencommissie passend onderwijs. Alle scholen en samenwerkingsverbanden dienen aangesloten te zijn bij deze commissie.

De termijn voor het indienen van het verzoekschrift

is 6 weken. Dit betekent dat ouders het schriftelijk verzoek binnen 6 weken na de bekendmaking van het verwijderingsbesluit moeten indienen bij de commissie. Die brengt op verzoek van de ouders binnen 10 weken een oordeel uit aan het bevoegd gezag, rekening houdend met het schoolondersteuningsprofiel en het ondersteuningsplan. Het gaat hier om een niet-bindend advies waartegen geen bezwaar of beroep kan worden ingesteld. Indien een geschil aanhangig is gemaakt bij de Commissie en de ouders bezwaar hebben gemaakt tegen de beslissing over de verwijdering, neemt het bevoegd gezag de beslissing op bezwaar niet dan nadat de commissie heeft geoordeeld.³⁸

De termijn voor het nemen van de beslissing op bezwaar wordt opgeschort met ingang van de dag waarop het geschil aanhangig is gemaakt bij de commissie tot de dag waarop de commissie het oordeel heeft uitgebracht. Voordat de ouders naar de commissie gaan, kunnen zij als tussenstap de Onderwijsconsulenten inschakelen. De Onderwijsconsulenten kunnen bemiddelen in de fase waarin nog geen geschil aanhangig is bij de commissie. Zie www.onderwijsconsulenten.nl.

De laatste optie die ouders hebben, is een oordeel vragen bij het College voor de Rechten van de Mens

indien zij van mening zijn dat het bevoegd gezag bij de verwijdering een verboden onderscheid heeft gemaakt of discrimineert op grond van een handicap of chronische ziekte. De oordelen van het College voor de Rechten van de Mens zijn niet bindend, maar worden meestal wel opgevolgd door het bevoegd gezag.

4.3 Verwijdering van school voor voortgezet speciaal onderwijs

Een leerling kan slechts staan ingeschreven op een school voor voortgezet speciaal onderwijs cluster 3 of 4 indien het samenwerkingsverband hiervoor een toelaatbaarheidsverklaring heeft afgegeven. In het laatste schooljaar waarop de toelaatbaarheidsverklaring betrekking heeft, moet het bevoegd gezag ervoor zorg dragen dat de leerling wordt teruggeplaatst naar het voortgezet onderwijs, tenzij het bevoegd gezag van oordeel is dat voortgezet verblijf van de leerling in het voortgezet speciaal onderwijs noodzakelijk is en het samenwerkingsverband een nieuwe toelaatbaarheidsverklaring heeft verstrekt.³⁹

Scholen voor voortgezet speciaal onderwijs kunnen een leerling voorts verwijderen op grond van zwaarwegende argumenten, die veelal gebaseerd zullen zijn op een ernstige andere problematiek dan

de handicap waarvoor de leerling is geplaatst. Men zal dan adviseren om naar een andere school voor voortgezet speciaal onderwijs te gaan.

Ten slotte kan een leerling worden verwijderd op verzoek van de inspecteur, indien die van oordeel is dat de leerling niet op de school had mogen worden toegelaten. Indien het bevoegd gezag de leerling desondanks niet verwijderd, kan de inspecteur de minister van OCW verzoeken een beslissing te nemen.

Voor de procedure met betrekking tot verwijdering wordt verwezen naar paragraaf 4.2.4. Op deze procedure is een uitzondering gemaakt voor de instellingen voor cluster 1 en cluster 2 en voor de scholen die zijn verbonden aan een justitiële jeugdinrichting of een instelling voor jeugdzorgplus, waarbij de plaatsing op de school direct is verbonden met plaatsing in een gesloten setting. Voor de instellingen in de clusters 1 en 2 geldt dat zij leerlingen kunnen verwijderen, nadat aantoonbaar gedurende 8 weken zonder succes is gezocht naar een andere school of instelling waarnaar de leerling kan worden verwezen. In het samenwerkingsverband moeten met de scholen die zijn verbonden aan een justitiële jeugdinrichting of instelling voor jeugdzorgplus, waarbij de plaatsing op de school direct is verbonden met plaatsing in een gesloten setting, afspraken worden gemaakt over de

---

39. Artikel 40 lid 15 Wet op de expertisecentra.

---

40. Artikel 40 lid 18 Wet op de expertisecentra.

terugplaatsing van de leerling na afloop van het verblijf. Dit om te voorkomen dat de leerling niet tijdig een passend aanbod krijgt.⁴⁰

4.4 Andere oplossingen

Zoals uit het voorgaande blijkt, is het niet eenvoudig om leerlingen uit het voortgezet onderwijs en het speciaal voortgezet onderwijs te verwijderen. Een school die een probleemleerling wil verwijderen, dient eerst een andere school bereid te vinden om deze leerling op te nemen. Scholen zijn er echter niet zo happig op om elkaars 'probleemleerlingen' over te nemen.

Soms is daarom een andere oplossing nodig voor de aanpak van probleemleerlingen of leerlingen die structureel wangedrag vertonen. Scholen zijn in het algemeen creatief in het vinden van oplossingen. In deze paragraaf staan daarvan enkele voorbeelden. Ook zijn voorbeelden opgenomen van gevallen waarin verwijderingsprocedures voor de rechter zijn geëindigd. Daaruit blijkt dat een zorgvuldige afhandeling van de procedure van groot belang is.

Voor de aanpak van de veiligheid op de scholen kunnen de scholen een beroep doen op extra leerlingbegeleiding of jeugdvoorzieningen, zoals de jeugdgezondheidszorg, maatschappelijk werk en de leerplichtambtenaar. Bij het merendeel van de scho-

len zijn zorgadviesteams actief, waarin deze externe voorzieningen zijn vertegenwoordigd. De school blijft verantwoordelijk voor een veilig schoolklimaat.

Er zijn ook samenwerkingsverbanden die een reboundvoorziening in stand houden. Het is aan het samenwerkingsverband om te bepalen hoe de toeleiding naar de reboundvoorziening verloopt. Het zorgadviesteam, de leerlingbegeleider en de leerplichtambtenaar kunnen daarbij een belangrijke rol spelen. De leerling blijft ingeschreven op de eigen school en wordt tijdelijk opgevangen met het oog op terugkeer naar de eigen school. Indien terugkeer naar de eigen school niet mogelijk of gewenst is, worden afspraken gemaakt met andere scholen binnen het samenwerkingsverband. Deelname aan de reboundvoorziening is niet vrijblijvend en gebeurt zo nodig met drang, in samenspraak met de betreffende leerling en zijn of haar ouders. Doelgroep zijn leerlingen in het voortgezet onderwijs die wegens gedragsproblemen de veiligheid van medeleerlingen en docenten negatief beïnvloeden en die een grens hebben overschreden of dreigen te overschrijden en daardoor tijdelijk niet meer op de school te handhaven zijn. De leerling wordt een traject op maat geboden. Het bevoegd gezag van de school waarop de leerling staat ingeschreven, blijft gedurende de plaatsing in de reboundvoorziening verantwoordelijk

voor het onderwijs aan de leerling.

Elders examen gedaan

Een openbare vbo-school start een procedure tot definitieve verwijdering van een leerplichtige leerling uit de vierde klas. De leerling heeft zijn klasgenoten meermalen bedreigd, soms met messen uit een van de leslokalen. Ook de leraren voelen zich in dat lo-kaal niet meer veilig in aanwezigheid van deze leer-ling. Hij wordt in eerste instantie geschorst. Daarna wordt gezocht naar een andere school. Dit levert op dat de bewuste leerling zijn eindexamen kan doen op een andere school. Hij slaagt en heeft hiermee zijn opleiding toch kunnen afronden. Ook is ervoor gezorgd dat uit het afgegeven diploma niet blijkt dat de jongen zijn examen niet op de eigen school heeft afgelegd. Bovendien is afgesproken dat de school niet nodeloos aan derden zal melden dat deze leer-ling in het kader van een verwijderingsprocedure el-ders examen heeft gedaan.

De leerling heeft beroep ingediend tegen het besluit tot verwijdering, maar de rechtbank verklaarde dit beroep niet-ontvankelijk, omdat er door de school voldoende maatregelen zijn getroffen om de gevol- gen van de verwijdering van de leerling zoveel mo- gelijk op te vangen.

Ontheffing van leerplicht

Een leerplichtige leerling van 15 jaar is verslaafd aan drugs en zit veelvuldig stoned in de klas. Voor de school is dit een ongewenste situatie, niet alleen vanwege de achteruit hollende leerprestaties van de jongen maar ook vanwege zijn slechte invloed op de overige leerlingen en de onmacht van de school om deze situatie te verbeteren. Ouders en school zitten op één lijn: zij vinden dat deze jongen naar een af- kickcentrum moet. Hiervoor moet hij van school af. Dat kan echter niet, omdat hij nog leerplichtig is.

Nadat de school juridisch advies heeft ingewonnen, komt de volgende oplossing in beeld. Op grond van artikel 5 van de Leerplichtwet vragen de ouders bij de leerplichtambtenaar voor deze leerling (tijdelijk) vrijstelling van de plicht de zoon bij een school in te schrijven. Uiteindelijk blijkt de officiële ontheffing van de leerplicht niet noodzakelijk. De leerplichtambe- naar ziet de ernst van de situatie in en gedooft de verwijdering van deze leerling uit het onderwijs. De ouders krijgen geen boete voor het feit dat hun leer- plichtige kind niet meer staat ingeschreven bij een school. De jongen gaat naar een afkickcentrum.

Schikking met reiskostenvergoeding

Een 14-jarige leerplichtige leerling schiet op het

schoolplein met een luchtdrukpistool van een 16-jarige schoolgenoot op een groepje medeleerlingen. De ouders van de slachtoffers beklagen zich en de directeur neemt de zaak hoog op. De twee leerlingen worden direct geschorst en de procedure tot definitieve verwijdering wordt in gang gezet. Andere scholen zijn bereid deze jongens in te schrijven. De 16-jarige kan naar een andere school in zijn woonplaats, voor de 14-jarige wordt een school in een buurgemeente gevonden. De ouders van de 14-jarige maken hier ernstig bezwaar tegen. Zij voeren aan dat de jongen weliswaar geschoten heeft, maar niet op medeleerlingen maar op een lantarenpaal. Ook verwijten zij de school dat hun zoon aan het wapen kon komen, omdat de school niet heeft ingegrepen toen de vriend met een pistool op zak liep. Ten slotte voeren zij aan dat ze nu veel kosten moeten maken voor het heen en weer reizen van hun zoon. De ouders nemen een advocaat in de arm en spannen een bezwaarprocedure aan om het verwijderingsbesluit van tafel te krijgen. Ook de school roept juridische bijstand in. Na onderzoek komt er een schikkingsvoorstel op tafel. Aan de ouders wordt een reiskostenvergoeding voorgesteld. De ouders gaan hiermee akkoord en verklaren af te zien van verdere procedures.

Voor de rechtbank

Een leerplichtige leerlinge uit de derde klas vmbo theoretische leerweg doubleert onder strikte voorwaarden van verbetering van gedrag en vermindering van verzuim. In de loop van het schooljaar blijkt dat die verbetering uitblijft. Bovendien is zij betrokken bij pesterijen van een medeleerlinge, bedreigt ze medeleerlingen met behulp van oudere vrienden en is ze brutaal tegen docenten. De zaak escaleert en de school besluit het meisje te verwijderen. Er wordt een andere school voor haar gevonden. De ouders maken hiertegen bezwaar en brengen de zaak voor de rechtbank.

De school kan aantonen dat de procedure op de juiste wijze is gevoerd. Over de gehele gang van zaken heeft de school overleg gevoerd met de Inspectie van het Onderwijs. De school heeft verklaringen van docenten en kopieën van absentielijsten. Ook wordt aangevoerd dat eerdere afspraken met de ouders van het meisje door de ouders niet werden nagekomen.

De school maakt op deze wijze voldoende aannemelijk dat het gedrag van dit meisje in ernstige mate verstorend werkte op het pedagogische klimaat van de school. De rechtbank concludeert dat de beslissing tot verwijdering redelijk is. Daarbij wordt over-

wogen dat uit de houding van de leerlinge afgeleid mag worden dat haar gedrag niet zal verbeteren. Ten slotte wordt in aanmerking genomen dat de maatregel weliswaar zeer ingrijpend is voor het meisje, maar dat zij binnen afzienbare tijd op een andere school geplaatst kan worden, terwijl zij voor de tweede keer in de derde klas zit, zijnde geen examenklas.

Daarom gaat de rechtbank ervan uit dat zij de periode tussen de schorsing en de start op een andere school zonder problemen kan overbruggen. De ouders worden veroordeeld in de proceskosten.

Colofon

Voor meer informatie over de katernenreeks van VOS/ABB: zie www.vosabb.nl (downloads)

Uitgever: VOS/ABB

Samenstelling: mr. Céline Adriaansen en mr. José van Sneek, juridisch adviseurs Helpdesk VOS/ABB

Eindredactie: drs. Martin van den Bogaardt, VOS/ABB

Vormgeving: MoMuMedia, Schiedam

Druk: Drukkerij Holland, Alphen aan den Rijn

Woerden, september 2014

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgaven mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of enige manier, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopie, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Reeds verschenen in de VOS/ABB-katernenreeks:

Katern 1 - Arbobeleid en veiligheid (herziene online versie)

Katern 2 - Wegwijzer Wet Bescherming Persoonsgegevens

Katern 3 - Wet op de Beroepen in het Onderwijs (Wet BIO) (herziene online versie)

Katern 4 - Auteursrechtelijke bijdragen (vervallen)

Katern 5 - Levensloop (inclusief de nieuwe regeling ouderschapsverlofkorting)

Katern 6 - Functiewaardering en FUWA PO

Katern 7 - Toelating en verwijdering leerlingen VO (herziene druk)

Katern 8 - Toelating en verwijdering leerlingen PO (herziene druk)

Katern 9 - Vervangingsfonds, Participatiefonds en Risicofonds

Katern 10 - Algemene wet bestuursrecht (Awb) (herziene online versie)

Katern 11 - Wegwijzer aanbesteden

Katern 12 - Normtaak en taakbeleid in het primair onderwijs

Katern 13 - Btw-richtlijnen in het onderwijs (herziene druk)

Katern 14 - Aanstellings- en ontslagbeleid

Katern 15 - School en aansprakelijkheid

Katern 16 - Goed onderwijs, goed bestuur

Katern 17 - Instandhouding van scholen (herziene online versie)

Katern 18 - Fondsenwerving in het onderwijs

Katern 19 - Educatief partnerschap

Katern 20 - Klachtrecht

